

НАГЛАСИ, ОЧАКВАНИЯ И ИНТЕРЕСИ СРЕД СТУДЕНТИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И КАРИЕРНО РАЗВИТИЕ В СОЦИАЛНОПЕДАГОГИЧЕСКАТА СФЕРА

**Гл. ас. д-р Александър Ранев
Гл. ас. д-р Красимир Костов**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията отразява резултатите от изследване сред студенти III и IV курс от специалност „Социална педагогика“ на Софийския университет. Изследването е осъществено чрез фокус група и анкетно проучване и цели да установи общите нагласи за продължаващо образование и кариерно развитие в социалнопедагогическата сфера. Анализът на резултатите позволява да се очертаят насоки за подобряване качеството на обучение и оптимизиране на учебното съдържание в магистърските програми към тази специалност с цел привличане интереса на повече студенти и удовлетворяване необходимостта от квалифицирани и мотивирани кадри работещи в сферата на социалната педагогика.

Ключови думи: социална педагогика; магистърски програми; нагласи; качество на образование и обучение

Обща рамка на изследването и анализ на резултатите от фокус групата

Социално-икономическата ситуация в страната, в това число демографската криза, ниското заплащане в социалната сфера, нарастващата конкуренция между факултети и специалности, както и променящите се очаквания и нагласи сред студентите са предизвикателство пред реализирането на магистърските програми в областта на социалната педагогика. В резултат на това през последните години се забелязва тенденция на занижен интерес към магистърските програми в тази специалност. В същото време, пазарът на труда отчита нарастваща потребност от квалифицирани кадри в социалната сфера. Тази потребност се увеличава и на база на съвременните политики в областта на приобщаващото образование, работа с малцинствени групи, хора в риск, децата с проблемно поведение и др. Необходимостта от квалифицирани и мотивирани социални педагози е продиктувана и от

множество социални проблеми, като висока безработица, ранно отпадане на деца от училище, повишаване нивото на агресия в училища, деца и жени, жертви на насилие, и др.

Посочените тенденции създават необходимост от проучване на студентските нагласи, потребности и интереси по отношение на тяхното образование, квалификация и кариерно развитие. Резултатите от него биха спомогнали за начертаване на насоки за осъвременяване и подобряване на образованието в магистърските програми към специалност „Социална педагогика“. Това, от своя страна, е предпоставка за повишаване интереса и мотивацията на студентите при избора на магистърска програма. Именно поради това екипът на катедра „Социална педагогика и социално дело“ към ФНОИ организира проучване сред студенти III и IV курс, на които предстои избор на магистърска програма, кариерно развитие и професионална реализация. Изследването надгражда и опита на преподавателите от Катедрата в областта на проучванията на студентските нагласи. През 2014 г. и 2016 г. бяха проведени два университетски симпозиума по „Социална педагогика“, в рамките на които се представиха и обсъдиха изследвания върху професионалната реализация на завършилите ОКС „Бакалавър“ студенти, както и анализи на развитието на магистърските програми в специалността. В свое изследване относно мотивите за избор на магистърска програма сред студентите от специалност „Социална педагогика“ Бояджиева (2014) посочва, че това са:

- желанието да издигнат и задълбочат подготовката си на по-високо равнище;
- желанието за разширяване на подготовката в друга сфера;
- на трето място сред мотивите са очакване за разрешаване на вътрешноличностни или семейни проблеми и кризи, желание за удължаване на студентския живот, за нови контакти и разширяване на опита.

В отговор на тези нагласи в учебните планове на магистърските програми бе поставен акцент върху практическата и специализираната насоченост, увеличиха се часовете по текуща и преддипломна практика в ОКС „Бакалавър“. Въпреки тези промени тенденцията за отлив на студенти от магистърските програми в специалност „Социална педагогика“ продължава. Независимо че факторите за това са и обективни (демографска криза, ниско заплащане в социалната сфера, неблагоприятни условия на труд), считаме, че има и такива, които са в полето на възможностите на преподавателската общност и тяхното подобряване би могло да повиши студентската мотивация и интерес. Поради това и проведеното изследване се фокусира не само върху нагласите за по-ефективно образование в рамките на дадена програма, но и върху намеренията на студентите за тяхното кариерно развитие и професионална реализация. Резултатите биха очертали ключови потребности от промяна и повишаване

ефективността на обучението, а това, от своя страна, да повиши интереса към магистърските програми. Главна цел на изследването е да се изучат актуалните проблеми и предизвикателства пред обучението в магистърските програми към специалност „Социална педагогика“. Дизайнът на проучването е смесен, количествен и качествен, като методологията включва: –

- фокус група – с общо 12 студенти;
- анкетно проучване сред 76 студенти.

Проучването бе проведено в периода 20.05.2021 г. – 15.07.2021 г.

Анализ на резултатите от фокус групата

Фокус групата бе проведена в платформата ZOOM в две срещи със студенти от редовна (петима участници) и задочна форма (седем участници). Организацията на провеждането премина през два етапа – предварителен и същински. В предварителния бяха проведени две срещи, едната между преподаватели от Катедрата за набелязване на тематични кръгове, формулировка на въпроси, обхват, процедура и организация. На втората среща бяха включени и трима студенти, с които се обсъдиха темите, въпросите и начинът на провеждане на фокус групата. На по-късен етап студентите изпратиха и писмени препоръки, взети под внимание.

С цел постигане на по-голяма достоверност и автентичност на отговорите за водещ бе поканено външно лице – специалист от социалнопедагогическата сфера с опит в провеждане на фокус група, а представител на Катедрата участваше като ководец. Със съгласието на участниците сесиите се записаха. В синхрон с анкетното проучване въпросите бяха концентрирани в следните тематични кръгове:

1. нагласи и очаквания;
2. мотиви и интереси;
3. образование, кариерно развитие;
4. информация.

Към първата тема бяха структурирани въпроси, свързани с предварителните нагласи и очаквания на студентите за обучението им в бакалавърска степен, както и обратна връзка и препоръки относно качеството на обучението. Препоръките могат да се групират в следните направления:

- учебно съдържание и методи;
- комуникация и организация.

По отношение на учебното съдържание и използваните методи препоръките бяха съсредоточени главно в посока повишаване на практическите задачи в лекциите и упражненията, наблягане на интерактивността и проблемността чрез казуси, проекти, ролеви ситуации.

Отправени бяха препоръки за подобряване на естеството и качеството в общуването преподавател – студент, преподавател – студенти. Според учас-

тниците има необходимост част от преподавателите да повишат своята мотивация, професионализъм, отговорност, коректност в общуването със студентите и да прилагат еднакви критерии при оценяването. Според участниците би било добре по-често и от повече преподаватели да се търси обратна връзка от студентите.

Наред с критиките и препоръките към част от преподавателите бе проявена и самокритичност, като бе изтъкнато, че сред студентите има и ниско мотивирани и със слаб интерес към специалността, което също оказва влияние върху учебния процес.

Относно организацията на обучението основните препоръки бяха свързани с провеждането на практиките. Според участниците е по-добре хоспитирането да бъде изнесено през първата година. Това би помогнало на студентите по-рано да се ориентират в специалността, възможностите за реализация, работната среда.

Независимо от отправените препоръки трябва да се отбележи, че студентите, като цяло, изразиха своята удовлетвореност от професионализма на голяма част от преподавателите. Участниците отбелязаха, че в хода на обучението са научили много неща за себе си и живота, техните очаквания от I курс са се оправдали и биха препоръчали специалността на свои познати и приятели. Няколко студенти подчертаха, че обучението им е помогнало и да си намерят работа.

Следващата група въпроси бяха насочени към мотивите и интересите на студентите, свързани с магистърските програми. Сред основните фактори, изтъкнати във фокус групата, са:

- възможностите за реализация – материално заплащане, условия на труд, естество на работа, пазар на труда;
- престижът на професията;
- преподавателският състав в магистърската програма;
- учебното съдържание (насоченост към практическа подготовка).

Участниците отбелязаха, че ниското заплащане и недобрите условия на труд в социалните услуги са силно демотивиращи в избора им на магистърска програма и последващо професионално развитие. Негативно влияние добавят и ниският престиж на професията, психическото натоварване.

Бе отбелязано, че има работни места с по-добро заплащане (напр. педагогически съветник, работа в неправителствени организации) и това е мотив да насочат избора си в тази посока. Независимо от негативите, свързани с ниското заплащане, стреса, напрежението, отговорността, бяха изтъкнати и позитиви, влияещи благотворно на мотивацията. Те са свързани предимно с естеството на работа – хуманния характер на професията, възможността да бъдат полезни, да удовлетворят свои интереси и желания за работа с възрастни, деца, хора в риск. Положително въздействие върху избора на магистърска

програма и професионално развитие е оказала и проведената практика в бакалавърска степен.

Студентите отправиха и препоръки по отношение съдържанието в магистърските програми в специалността – да се обогатят с подготовка в областите на работа с възрастни, деца и възрастни с увреждания, деца и семейства от 0 до 7 години, работа с родителите. Мотивиращо за студентите е то да бъде фокусирано предимно върху практическата подготовка, да бъде добре структурирано, логично, последователно и да надгражда, без да повтаря, обучението в бакалавърската степен.

Следващ акцент във фокус групата бе поставен върху плановете за бъдещо образование и кариерно развитие. По-голямата част от присъстващите студенти споделиха, че нямат намерение да продължат в магистърска програма към специалност „Социална педагогика“. Както причини за отказ бяха посочени – ниско заплащане, недобри условия на труд, нисък престиж на професията, фактори от личен характер (напр. риск от емоционално прегаряне, интереси в други области). Един от редовно обучение и двама от задочна форма заявяват, че категорично планират професионалното си развитие в сферата на социалната педагогика. Почти всички участници планират реализация в помагащите професии и училищата.

Независимо от намеренията на повечето участници да продължат образованието си в магистърски програми в други специалности, прави впечатление, че голям процент планират професионалното си развитие в близки до специалността области.

Пряко отношение към мотивацията и избора на студентите за образование има и тяхната информираност относно възможностите, които им се предлагат. Поради това и четвъртата тематична област във фокус групата бе насочена към източниците, начините, по които студентите се информират за магистърските програми, и възможностите за подобряване на тази комуникация. Участниците споделиха, че се информират предимно от интернет, и по-конкретно страницата на Факултета и „Фейсбук“. Добре би било студентите да бъдат информирани още в III курс чрез срещи с преподаватели и хора от практиката, на които да се предоставя информация за магистърските програми. Необходимо е да се дава по-богата и конкретна информация относно дисциплините, преподавателите, практиката, обосновка с какво отделната магистърска програма надгражда вече ученото и какви са възможностите за практическа реализация.

Относително малкото участници в проведените фокус групи не предоставят висока степен на представителност на данните, но независимо от това могат да се очертаят някои съществени изводи. Факторите, влияещи върху изборите за продължаващо образование, магистърска програма, професионално развитие и кариера, могат да бъдат разпределени в две

групи – обективни и субективни. Сред обективните с определящо значение са ниското заплащане, условията на труд, ниският престиж на професиите в социалната сфера. Те са зависими предимно от социалното и икономическото състояние в страната. Субективните са попадащите в полето на влияние на субектите в учебния процес – преподаватели и студенти. Факторите, попадащи в полето на отговорностите и възможностите на преподавателите, са свързани предимно с професионалните компетентности и нагласи, учебното съдържание и организация на обучението. Открояват се следните основни тенденции в студентските нагласи и очаквания – интерактивност и практико-приложен акцент в обучението, разширяване на възможностите за провеждане на стажове, подобряване на каналите за общуване, информиране и мотивиране на студентите за продължаващо образование и развитие в социалнопедагогическата сфера. Наред с това може да се обърне внимание и на съдържанието в магистърските програми, и по-конкретно върху спецификите на работата в неправителствения сектор, работата по проекти в социалнопедагогическата сфера, социалното предприемачество. Може да се заключи, че необходимите промени от субективен характер имат не толкова количествени, колкото качествени измерения и тяхното подобрене би допринесло за повишаване интереса на студентите за продължаващо образование и професионална реализация в областта на социалната педагогика.

Анализ на резултатите от анкетирането на студентите от III и IV курс специалност „Социална педагогика“

Анкетното проучване целеше да допълни и разшири обхвата на изследването и да очертае допълнителни насоки, които да послужат за подобряване качеството на образованието в магистърските програми към специалност „Социална педагогика“, като условие за възвръщане интереса на студентите към тях. Проучването бе осъществено чрез платформата <https://survs.com/>, както и с попълване на анкети на хартиен носител. Анкетата съдържа 22 въпроса, от които 6 демографски и 16 тематични, като 14 са с отговори с множествен избор, а 9 предоставят възможност за свободен избор, 2 от въпросите са изцяло отворени. Анкетата е попълнена от 76 студенти (23 студенти от III курс и 53 студенти от IV курс на ОКС „Бакалавър“ от специалност „Социална педагогика“). Въпросите са групирани аналогично като темите от фокус групата в следните области – нагласи и очаквания, мотиви и интереси, образование, кариерно развитие, информация.

В немалка степен резултатите се покриват с тези от фокус групата, като например желание за повече часове с практическа насоченост и оптимизация на организацията на учебния процес, повишена отговорност, коректност и мотивираност от страна на студенти и преподаватели, подобряване на ко-

муникацията между преподавател и студент, както и желание за „повече внимание“, „обратна връзка“ и „иновативно мислене“. Обърнато е внимание на учебното съдържание като определящ фактор, който е от значение за 35% от анкетиранияте третокурсници, а 30% са посочили, че „процесът на обучение (форма, продължителност, теоретична и практическа подготовка)“ е определящ. И тук се открива желание за повече практически задачи и наблягане на интерактивността като начин за повишаване на ефективността в обучението. Проектната работа и ролевите ситуации провокират интереса към дискусии, които насочват вниманието към проблемността на разглеждания казус чрез коментиране и представяне на различни възможни варианти за разрешаването му. Много студенти отбелязват, че в процеса на своето обучение са открили множество полезни знания, които са обогатили както професионалния, така и личния им опит, като огромна роля е изиграл и професионализмът на част от преподавателите.

Откроява се сравнително ниска степен на заинтересованост сред студентите от III курс относно магистърските програми в специалността, като 65% от тях отговарят с „Все още не съм проучил/а“ на поставения въпрос „Знаете ли какви магистърски програми има за специалност „Социална педагогика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“?“ и 35% отбелязват „Да, запознат/а съм“. „Педагогически съветник в училище“ е най-предпочитаната магистърска програма, като веднага след нея се нарежда специалността „Социалновъзпитателна и пробационна дейност с правонарушители“. За 83% кариерното развитие е съществен мотив в избора, докато за 70% е важно задълбочаването на познанията и за 26% е заемането на по-престижна работна позиция. Интересен факт е, че размерът на таксата не е посочен като фактор, определящ избора на магистърска програма. За 91% от анкетиранияте студенти от III курс професионалната реализация е сред най-съществените фактори за избор на магистърска програма. Както и при участниците във фокус групата се забелязва повишено внимание към по-високото заплащане, хуманното естество на професията и чувството на удовлетвореност от добре свършена работа.

По отношение на бъдещите планове за *образователно развитие* 39% от третокурсниците посочват, че предвиждат да продължат образованието си в друга специалност, 22% нямат конкретен отговор. 17% декларираят своето намерение да продължат образованието си в социалната сфера, но в друг факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, а 13% ще сменят както факултета, така и специалността. При планирането за научноизследователска дейност се открива слаб интерес. Като цяло, се разкрива желание от голяма част от изследваните третокурсници за промяна на специалността или към близка до специалността област.

Относно *кариерното развитие* 52% от тях споделят, че не мислят да се реализират в тази област или още нямат конкретен отговор. При останалите 48% желанията са насочени към социалната сфера, подкрепа и консултиране. Карриерната ориентация на бъдещите професионалисти е насочена към работни места с добро заплащане – като педагогически съветник в училище или работа в неправителствени организации. Сред анкетираните има и такива, които имат намерение за отправяне към друга сфера на реализация (39%), но има и категорично заявили, че ще продължат да се развиват в сферата на социалните услуги (17%) или планират професионалната си реализация в близки до специалността области.

Сред студентите от IV курс нагласите за *избор на магистърска програма* са следните – 68% посочват „Мениджмънт на социалнопедагогическите дейности“, 64% – „Педагогически съветник в училище“, 55% – „Социалновъзпитателна и пробационна дейност с правонарушители“, и 47% – „Консултиране и социалнопедагогическа помощ за семейството“. Изборът за магистърска програма до голяма степен зависи от желанието за професионална реализация, както и от нивото на *информираност за възможно кариерно развитие*, поради което четвъртата тематична област е в тази посока. На въпроса „От каква информация се нуждаете при избора на магистърска програма?“ 89% споделят, че имат интерес към бъдещо кариерно развитие, като 62% смятат, че не са достатъчно информирани за дисциплините в учебния план, а 34% проявяват интерес към преподавателите, които преподават в магистърските програми. Вниманието към *процеса на обучение* е проявено от 57% от анкетираните студенти, а 32% смятат, че се нуждаят от допълнителна информация за условията за кандидатстване. Размерът на таксата е приоритет за 30% от четвъртокурсниците. Интерес представлява и въпросът, който е отправен към студентите относно *источниците на информация*, като 89% посочват интернет сайтовете на факултетите за място, от което се информират. Докато 25% се обръщат към различни студентски платформи, а за 45% е важна информацията, която е предоставена от техни колеги, като едва 9% посочват фейсбук групи или преподаватели, които познават и са им преподавали по конкретна учебна дисциплина.

Липсата на желание за активно търсене на информация, която да предостави възможност за *професионална ориентация и насоченост*, се открива сред анкетираните четвъртокурсници. Повече от 70% от тях посочват в своите отговори „не се интересувам“ или „още не съм запознат“, като например: „Не съм проучил дадената магистърска програма“; „Все още не съм проучвала достатъчно“; „Все още не съм търсила, но знам, че мога да получа информация от следните източници и от преподаватели – от ръководители на катедра, консултации с преподаватели, от преподаватели, които ни информират“; „Не се интересувам от магистърските програми по специалност „Социална педагогика“ и вече съм направила друг избор“.

Недостатъчната заинтересованост сред изследваните студентите от III и IV курс, въпреки че е наличен улеснен достъп до информационни носители на данни, е в основата на често срещана лична позиция, която е пряко свързана с въпроси за техните очаквания и нагласи. Малко от тях се включват в организирани от катедра „Социална педагогика“ дискуссионни срещи, отнасящи се до конкретни магистърски програми, като много рядко коментират или формулират аргументирани тези, касаещи конкретни въпроси, които да илюстрират очакванията им.

От направеното анкетно проучване се очертават изводи относно избора на магистърска програма, свързани с обективни фактори, като условия на труд и кариерно развитие, ниво на възнаграждение спрямо средната работна заплата и престижността на работа в сферата на социалната педагогика. Също така се забелязват отговори по-скоро със субективен характер, които имат отношение към ефективността на процеса на обучение, комуникационни връзки и мотивираност, отговорност, коректност и отношение както към учебното съдържание, така и към личността. Изборът на магистърска програма е пряко свързан с индивидуалното желание за продължаване и повишаване степента на образование, която връзка и с кариерното развитие. Този избор обаче е свързан не само с необходимото ниво на информираност, но и с индивидуалната мотивация, която пряко влияе на нагласите за предпочитане на конкретна магистърска програма. Затова е важно обучението на студентите в бакалавърска степен да е насочено към изграждане на добра мотивираност и желание за повишаване на образоваността, което да формира необходимите качества и за кариерно развитие. Резултатите от направеното анкетно проучване показват желание за допълнително включване на повече часове с практическа насоченост, както и използване на по-ефективни и интерактивни методи, които да мотивират студентите за по-голяма индивидуална активност и самостоятелност. Прякото включване на конкретни институции в процеса на обучение скъсява дистанцията между теория и практика и насочва студентите в избора им на конкретна бъдеща професионална реализация, като предоставя и информация по специфични професионални въпроси, свързани с избраната институция. Освен посоченото дотук огромна роля оказват и обществените нагласи, които формират определена посока в избора на професионална реализация. Затова е важно да се отчитат резултатите не само от ниво микросреда, но и да се обърне внимание на факторите, които влияят на индивида и на ниво макросреда, т.е. върху избора за кариерно развитие влияние имат не само индивидуалните и семейни нагласи, но и такива, произтичащи от социокултурна идентичност, етническа принадлежност, финансова обезпеченост и престижност на съответни професионални направления и др.

Заклучение

От проведените анкетни проучвания и фокус групи се очертават изводи, отразяващи както обективни, така и субективни фактори, влияещи на избора за продължаване на образованието. Сред обективните се открояват ниското заплащане, възможностите за кариерно развитие, професионалният престиж и условията на труд в социалната сфера. Субективните фактори са свързани най-вече с качеството на обучението, личната мотивация, професионалното и отговорно отношение, добрата комуникация и взаимоотношения между студенти и преподаватели в процеса на обучение. Към качеството на обучението изследваните студенти открояват показатели като методи на преподаване, организация и съдържание на обучението. Студентските нагласи са за по-активно използване на интерактивни методи като ролеви игри, проектно базирано обучение, дискусия. Според респондентите има необходимост от повишаване на практико-приложната насоченост на учебното съдържание и разширяване на възможностите за включване в стажантски практики и стажове. Извеждането на субективния фактор на преден план показва, че ефективността в обучението зависи от нивото на информираност, мотивираност, интереси и нагласи, за което ключова роля имат не само студентите, но и преподавателите. Затова е важно интересът да бъде стимулиран, като предпоставка за повишаване на мотивацията, което ще се отрази положително върху крайния резултат в обучението.

Благодарности

Изследването е осъществено в рамките на проект „Нагласи, очаквания и интереси сред студенти за образование и кариерно развитие в социалнопедагогическата сфера“ (договор: 80-10-126/26.03.2021 г.).

ЛИТЕРАТУРА

БОЯДЖИЕВА, Н., 2014. Кариерни ориентации и нагласи на студентите. В: *Академични полета на социалната педагогика*. София: Св. Климент Охридски, 488 – 508.

REFERENCES

BOYADZHIEVA, N., 2014. Karierni orientatsii i naglasi na studentite. In: *Akademichni poleta na sotsialnata pedagogika*. Sofia: St. Kliment Ohridski, 488 – 508. [in Bulgarian]

Acknowledgments & Funding

The research was carried out within the project: Attitudes, expectations and interests among students for education and career development in the socio-pedagogical sphere (contract: 80-10-126 / 26.03.2021).

ATTITUDES, EXPECTATIONS AND INTERESTS AMONG STUDENTS FOR EDUCATION AND CAREER DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF SOCIAL PEDAGOGY

Abstract. The article reflects the results of a survey among students majoring in Social Pedagogy at Sofia University. The research was conducted through a focus group and a survey and aims to establish the general attitudes for continuing education and career development in the social pedagogy field. The analysis of the results allows to outline guidelines for improving the quality of education and optimizing the curriculum in master's programs in this specialty in order to attract more students and meet the need for qualified and motivated staff working in the social pedagogy sphere.

Keywords: social pedagogy; master's programs; attitudes; quality of education and training.

✉ **Dr. Aleksandar Ranev, Assist. Prof.**

Department of Social Pedagogy and Social Work
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: a.ranev@fppse.uni-sofia.bg

✉ **Dr. Krasimir Kostov, Assist. Prof.**

ORCID 0000-0002-4380-3239
Department of Social Pedagogy and Social Work
Sofia University
69A, Shipchenski Prohod Blvd.
1574 Sofia, Bulgaria
E-mail: savkov@uni-sofia.bg